

جاویدنا

موسسه فرهنگ

اقبال

فہرست مضامین

صفحہ	مضمون	شمار
۱	مناجات	۱
۷	{ تمہید آسمانی آنحضرتین روزِ آخرتیں - بیکویش می کند آسمان زمین را }	۲
۱۰	نغمہ ملائکہ	۳
۱۱	{ تمہید زمینی آشکارا می شود روح حضرت رومی و شرح می دهد اسرارِ مہراج را }	۴
۲۱	زردان کہ روح زمان و مکان است مسافرِ ابیاحتِ عالمِ علوی می برد	۵
۲۳	زمرزمرہ انجم	۶
۲۹	فلکِ قمر	۷
۳۲	عارف ہندی کہ بیکے از عارلے قمر خلوت گرفتہ و اہل مہند اور زہماں دست می گویند	۸
۳۸	نہ تا سخن از عارف ہندی	۹
۴۱	جلوے سروش	۱۰
۴۳	نولے سروش	۱۱
۴۴	حرکت ہوادے یرغمد کہ ملائکہ اور اودے طواسین می نامند	۱۲
۴۵	طاسین گوتم (توبہ آوردن زن رقاضہ عشق و فروش)	۱۳

صفحہ	مضمون	شمار
۵۱	طاسین زرتشت (آزبان شس کردن اہرمن زرتشت را)	۱۴
۵۵	طاسین مسیح (رویائے حکیم طاسطانی)	۱۵
۵۸	طاسین محمد (نوحہ ابو جہل و حرم کعبہ)	۱۶
۶۱	فلک عطارد	۱۷
۶۳	زیارت ارواح جمال الدین افغانی و سعید حلیم پاشا	۱۸
۶۷	دین دوطن	۱۹
۶۹	اشتر اک و ملوکیت	۲۰
۷۱	شرق و غرب	۲۱
۷۴	محکمات عالم قرآنی	۲۲
۷۴	تخلافت آدم	۲۳
۷۸	حکومت الہی	۲۴
۸۰	ارض ملک خداست	۲۵
۸۲	حکمت خیر کثیر است	۲۶
۸۷	پیغام افغانی با ملت روسیہ	۲۷
۹۳	غزل زندہ روو	۲۸
۹۷	فلک زہرہ	۲۹
۱۰۰	مجلس خدایان اقوام قدیم	۳۰
۱۰۲	نور و بلبل	۳۱
۱۰۴	فرو رفتن ہدایا سے زہرہ و دین ارواح فرعون و کشتی را	۳۲

صفحه	مضمون	شمار
۱۰۹	نمودار شدن در ویش سودانی	۳۳
۱۱۳	فلک میرخ	۳۴
۱۱۵	اہل مرخ	۳۵
۱۱۷	بر آمدن انجم شناس مرخی از رصد گاہ	۳۶
۱۲۱	گردش در شهر مرعین	۳۷
۱۲۶	احوال دو کشیزہ مرخ کہ دعوات رسالت کرده	۳۸
۱۲۷	تذکیر بتیہ مرخ	۳۹
۱۳۱	فلک مشتری	۴۰
۱۳۳	ارواح جلیله علاج و غالب و قرۃ العین ظاہرہ کہ نشین { بہشتی نگرویدند و بگردش جاوداں گرایسند	۴۱
۱۳۵	نوائے علاج	۴۲
۱۳۶	نوائے غالب	۴۳
۱۳۷	نوائے ظاہرہ	۴۴
۱۳۸	زندانہ رود مشکلات خود را پیش ارواح بزرگ می گوید	۴۵
۱۵۶	نمودار شدن خواجہ اہل فراق اہلس	۴۶
۱۶۰	نالہ اہلس	۴۷
۱۶۳	فلک زحل	۴۸
۱۶۵	ارواح زبید کہ با ملک ولت غداری کرده و دوزخ ایشان را قبول نکرده	۴۹
۱۶۷	قلزم خونین	۵۰

صفحہ	مضمون	شمار
۱۶۸	آشکارا می شود روح ہندوستان	۵۱
۱۶۸	روح ہندوستان نالہ و فریادی کند	۵۲
۱۷۱	فریادی کے از زورق نشینانِ قلم خرم خوین	۵۳
۱۷۳		۵۴
۱۷۵	مقام حکیم الماٹوی نطشہ	۵۵
۱۷۸	حرکت بخت افرویں	۵۶
۱۸۱	قصر شرف العشا	۵۷
۱۸۴	زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاطہر غنی کشمیری	۵۸
۱۸۵	در حضور شاہ ہمدان	۵۹
۱۹۷	صحبت باشاعر ہندی برتری ہری	۶۰
۲۰۰	حرکت بہ کراخ سلاطین مشرق (تاور، ابدالی، سلطان شہید)	۶۱
۲۰۵	نموداری شود روح ناصر خسرو علوی و غزالی ستانہ سرانیدہ غائب می شود	۶۲
۲۱۳	پیغام سلطان شہید بر رود کاویری (حقیقت حیات و مرگ و شہادت)	۶۳
۲۱۹	زندہ رود نخست می شود از فردوس و تقاضاے حوران بہشتی	۶۴
۲۲۰	غزل زندہ رود	۶۵
۲۲۱	حضور	۶۶
۲۳۱	خطاب بہ جاوید (سخنہ بہ شہادت)	۶۷

ویسا چہ

خیال من تماشا کئے آسماں بود است
پدوش ماہ و باغوش کہکشاں بود است
گماں مبر کہ ہمیں خاکداں نشین ماست
کہ ہر تارہ جہاں است یا جہاں بود است!

اقبال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُتَاجَات

آدمی اندر جہان ہفت رنگ
ہر زمان گرم فغاں مانند چنگ
آرزوئے ہم نفس می سوزدش
نالہ ہائے دلنواز آموزدش
لیکن این عالم کہ از آب و گل است
کے تو ان گفتن کہ دارائے دل است
بحر و دشت و کوہ و کہ خاموش و کر
آسمان و ہر دمہ خاموش و کر
گر چہ برگردوں ہجوم خستہ است
ہریکے از و یگرے تنہا تہ است
ہریکے مانند ما چہ پارہ است
در فضاے نیلگون آوارہ است
کاروان برگ سفرنا کردہ ساز
بیکراں افلاک و شب ہا ویر یاز
این جہاں صیدا است وصیتا دیم ما
یا اسیر رقتہ از یا دیم ما

زار تا یسدم صدائے برخواست
ہم نفسِ نسر ز نیر آدم را کجاست؟

دیدہ ام روزِ ہرسانِ چارٹوے   آنکہ نورش بر نسر و زد کلخ و کوئے
از رمِ سیارہ او را وجود   نیست الا اینکه گوئی رفت و بود
لے خوش آن روزے کہ از ایام نیست   صبح او را نیم روز و شام نیست
روشن از نورش اگر گرد و روای   صوتِ پاچوں رنگ دیدن می توان
غیبا از تاسب او گرد و حضور   نوبتِ اولایزال و سبے مرور!

لے خدا روزی کن آن روزے مرا

وار ہاں زیں وز بے سخنے مرا

آیہ تفسیر اندر شانِ کیمت؟   این سپہر نیلگون حیرانِ کیمت؟
رازوانِ علم الاسما کہ بود؟   مستِ آن ساقی و آن صہبا کہ بود؟
بہ گزیدی از ہمہ عالم کرا؟   کردی از رازِ درون محسوم کرا؟

اے ترا تیرے کہ مارا سینہ سفت

حرفِ اَدْعُوْتِی، کہ گفت یا کہ گفت؟

روئے تو ایمانِ من تَسْرانِ من

جلوہ داری دریغ از جانِ من؟

از زبانِ صد شعاعِ آفتاب

کم نمی گرد دستارِ آفتاب

عصرِ حاضر را خرد زنجیرِ پاست

جانِ بے تلبے کہ من دارم کجا است؟

عمر با برغولیش می چید وجود

تایکے بے تاب جاں آید فسود

گر زرنجی این زمینِ شورہ زار

نیست تخمِ آرزوِ راس زگار

از درونِ این رگلِ بے حاصلے

بس غنیمتِ واں اگر روید لے!

تو ہی اندر شبِ تانم گذر

یک زمانِ بے نوریِ جاہم نگر

شعلہ را پر سینه از خاشاکِ صیت

برق را از برفتِ دن باکِ صیت

ز لیسیم تا ز لیسیم اندر سراق

وانما آنسو سے این شیلی رواق!

بسته در ہارا برویم باز کن	خاک را با قدسیاں ہمراز کن !
آتشے در سینہ من برنہ روز	عود را بگذار و ہمیں زم را بسوز
باز بر آتش بنہ عودِ مرا	در چہاں آشفتنہ کن دودِ مرا
آتش پیمانہ من تیسز کن	باتغافل یک نگہ آمیز کن
ماترا جوئیم و تو از دیدہ دور	نے غلط ما کور و تو اندر حضور !
یا کشا ایں پردہ اسرار را	یا بگیر ایں جان بے دیدار را
نخل منکریم نا امید از برگِ دبر	یا تبر بفرست یا بادِ سحر
عقل دادی ہم جنونے دہ مرا	رہ بچند اندرونے دہ مرا
علم در اندیشہ می گیر و مقام	عشق را کاشا قلب لاینام
علم تا از عشق بر خوردار نیست	جز تماشا خانہ افکار نیست
ایں تماشا خانہ سحر سامری است	علم بے روح القدس قسوتگری است
بے تجستی مرد و انارہ بنسرد	از لکد کوب خیال خویش مرد

عقل، ہجوری و دیں مجبوری است	بے تجسلی زندگی رنجوری است
ما نظر، خواہیم و او گوید خبر	این جهان کوه و دشت و بحیرہ را
بازوہ با ماہ این ماہ پارہ را	منزلے بخشش این دل آوارہ را
حرف، ہجوری نمی گرد و تم!	گرچہ از خاکم نروید جز کلام
ز آنسوے گردوں بگوئی قریباً	نیرگردوں غویش را یا بم غریب
این جہات و این شمال و این جنوب	تا مثال مہر و ماہ گرد و غروب

از ظلم و شس و فردا بگذرم

از مہ و مہر و شریا بگذرم

یک دو دم داریم و آن ہم ستار	تو فروغ جا و داں ما چوں شرار
رشدک بریز داں برو این بندہ کسیت؟	اے تو نشناسی نزاع مرگ و زلیت
نے غیاب اور خوش آید نے حضور	بندہ آفاق گیسر و ناصبور
از زمیننی آسمانی کن مرا	آئیم من جا و دانی کن مرا

ضبط و رکفتار و کردار بے بدہ   جادو با پیدا است رفتا سے بدہ
آنچه گفتسم از جهانے دیگر است   این کتاب از آسمانے دیگر است
بحرم و از من کم آشوبنی خطاست   آن کہ در قعرم فرو آید کجا است؟
یک جهان بر ساحل من آرمید   از کراں غییر از رم بوجھے ندید
من کہ نمیدم ز پیران کہن   دارم از روزے کہ می آید سخن

بر جوانان ہسل کن حرف مرا
بہر شاں پایاب کن شرف مرا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تمهید آسمانی نخستین روز آفرینش

نکوهش می کند آسمان زمین را

زندگی از لذت غیب و حضور	بست نقش این جهان نرود و دور
آل چنان تا نفس از هم گسخت	رنگ چیرت خاند ایام ریخت
هر کجا از ذوق و شوق خوگری	نفسه من دیگرم تو دیگری
ماه و اختر را خرام آموختند	صد چراغ اندر فضا افروختند
بر سپهر نیلگون زد آفتاب	نیمه زر لبت با سیمین طناب
از افق صبح نخستین سر کشید	عالم نوزاده را در بر کشید

ملکِ آدمِ خاکدانے بود و بس	دشتِ او بے کاروانے بود و بس
تے بچو ہے آجوسے درستیز	تے بھراے سجا بے ریز ریز
نے سر و دطائران در شاخار	نے رم آہو میسان مرغزار
بے تجلی ہائے جاں بھر و بزش	دو و چچیاں طیلان پیکرش
سبزہ با و فسرو دیں تا ویدہ	اندرا عمیق زمیں خوا بیدہ
طعتہ زو چسہ ربغ نیلی بر زمیں	”روزگار کس ندیدم این چنہیں
چوں تو ور پہنائے من کو سے کجا	جز بقصدِ لیم ترا نور سے کجا
خاک اگر الوند شد جز خاک نیست	روشن و پائندہ چوں افلاک نیست
یا بزی با ساژ و برگِ دلبری	یا بیسرا از تنگ و عارِ کتری
شد زمیں از طعنہ گردوں نخل	تا امید و دل گران و مضمل

پیشِ حق از درو بے نوری پسید

تا ندائے ز آنسوے گردوں رسید

اے ایسے از امانت بے خبر
 روز ہا روشن ز غوغائے حیات
 نور صبح از آفتابِ دافدار
 نور جاں بے جاوہ ہا اندر سفر
 شستہ از لوح جاں نقش امید
 عقل آدم بر بہاں شبخوں زند
 راہ داں اندیشہ او بے دلیل
 خاک و در پرواز مانند ملک
 می خلد اندر وجود آسماں
 داعیہا شوید ز دامن وجود
 گرچہ کم تسبیح و خوریز است او
 چشم او روشن شود از کائنات
 غم مخور، اندر ضمیر خود نگر
 نے ازاں نورے کہ بینی در جہات
 نور جاں پاک از غبار روزگار
 از شعاع ہر وہ ستیارت
 نور جاں از خاک تو آید پدید
 عشق او بر لامکاں شبخوں زند
 چشم او بیدار تر از جبیریل
 یک رباط کہنہ در راہش فلک
 مثل نوک سوزن اندر پرنیاں
 بے نگاہ او جہاں کور و کبود
 روزگاراں را چو ہمہیز است او
 تا بر سیند ذات را اندر صفت

بہر کہ عاشق شد جمالِ ذات را
اوست سید جملہ موجودات را

نغمہ ملائکت

فروغِ مشتبہ خاک از نوریاں افزوں شود روزے
زمین از کوبِ تقدیر او گردوں شود روزے
خیالِ او کہ از سیلِ حوادث پرورش گیرد
ز گردابِ سپهر نیلگون بیرون شود روزے!
یکے در معنی آدم نگر! از ما چه می پرسی
ہنوز اندر طبیعت می خسلد موزوں شود روزے!

چنان موزوں شود این پیش پا افتادہ مضمونے

کہ زرداں رادل از تاثیر او پر خون شود روزے!

تہذیبِ مثنوی

آشکارا می شود لوح حضرت مثنوی و شرح مثنوی ہداسرار معراج را
عشق شورانگیز بے پروائے شہر شعلہ او میرد از غوغائے شہر
خلوتے جوید بدشت و کوہ سدا یالبریاے ناپسید اکنار
من کہ دریا راں ندیدم محرے بر لب دریا بیا سو دم دے
بجو ہنگام غروب آفتاب نیلگوں آب از شفق لعل مذاپ
کوہ را ذوق نظر بخشد غروب شام رارنگ سحر بخشد غروب!
با دل خود گفتگو با داشتم آرزو با جستجو با داشتم
آنی و از جباودانی بے نصیب زنده و از زندگانی بے نصیب!
تشنہ و دور از کنسار چشمہ سار می سرودم ایں غزل بے اختیار

غزل

"بکشائے لب کعبه قدر فراوانم آرزوست
 یک دست جام باوہ و یک دست زلفیاد
 گفتی ز ناز بیش مر بجاں مرا، برو
 اے عقل تو ز شوق پر آگندہ گویے شو
 بنمائے رخ کہ باغ و گلستانم آرزوست
 رقصِ حسیں میانہ میسدا نم آرزوست
 آں گفتنت کہ بیش مرتبام آرزوست
 اے عشق نکتہ بانی پریشام آرزوست
 من ماہیم نہنگم و عنانم آرزوست
 آں نور حبیب موسیٰ عمرانم آرزوست
 کز دیو و دو طولم و انسانم آرزوست
 شیر خدادار تم دست نام آرزوست
 ایں آب و نان چرخ چو سیل است بے وفا
 جانم طول گشت ز فرعون و ظلم او
 دی شیخ با چرخ ہی گشت گردشہر
 زیں ہر بان سست غناصر ولم گرفت

گفتم کہ یافت می نشود جستایم ما

گفت آنکہ یافت می نشود نام آرزوست (روی)

شدا فقی تارا از زیان آفتاب	موج مضطر خفت بر سنجاب آب
کو بکے چوں شاہدے بالائے بام	از متاعش پارہ وز ویدشام
از پس کہ پارہ آمد پدید!	روح رومی پرده بارایر ورید
شیب او فرخنده چوں عهد شباب	طلعتش رخسندہ مثل آفتاب
در سراپایش سرور سردی!	پیکرے روشن ز نور سردی
بندائے حرف و صوت از خود کشود	بر لب او ستر پنهان وجود
علم با سوز درون آسینخت!	حرف او آئینہ آوینخت
معنی محمود و نام محمود چلیبت؟	گفتش موجود و نام موجود چلیبت؟
آشکارائی تقاضائے وجود	گفت "موجود آنکہ می خواهد نمود
بر وجود خود شہادت خواستن	زندگی خود را بنجویش آراستن
بر وجود خود شہادت خواستن!	انجمن روزالست آراستن
از سہ شاہد کن شہادت را طلب	زندہ یا مردہ یا جاں طلب

خویش را دیدن بنور خویشتن	شاید اول شعورِ خویشتن
خویش را بینی بنورِ دیگرے	شاید ثانی شعورِ دیگرے
خویش را دیدن بنورِ ذاتِ حق	شاید ثالث شعورِ ذاتِ حق
حتی و قسام چوں خدا خود را شمارا	پیش این نورِ اربمانی استوار
ذاتِ ربیے پرده دیدن زندگی است	بر مقامِ خود رسیدن زندگی است
مصطفیٰ راضی نشد الا بذات	مردِ مومن ورنسازد با صفات
استغمانے روبروئے شایدے	چیت معراج آرزوئے شایدے
زندگی مارا چو گل را رنگ و بو	شاید عادل کہ بے تصدیقی او
اور بماند ہست او کامل عیار	در حضورش کس نماند استوار
پنختہ گیر اندر گرہ تابے کہ ہست	ذرہ از کف مدہ تابے کہ ہست
پیش خورشید آزمون خوشتر است	تابِ خود را بر نژودن خوشتر است
امتحانِ خویش کن موجود، باش	پیکرِ فرسودہ را دیگر تراش

این چنین موجود محمود است و بس
ورنه تا زندگی و دود است و بس

باز گفتم پیش حق رفتن چساں؟	کوه خاک و آب را کفتن چساں؟
آمر و خالق بر اول از امر و خلق	ماژ شمس و وزگار از خسته خلق
گفت "اگر سلطان ترا آید بدست	می توان افلاک را از هم شکست
باش تا عریاں شود این کاستا	شوید از دامان خود گرد جہات
در وجود او نه کم بینی نه بیش	خویش را یعنی از و او را از خویش
بگفته "الایسلطان" یادگیر	ورنه چون مور و بلخ در گل میسیر
از طریق زادن لے مرد نکوے	آمدی اندر جهان چار موے
هم بر اول بستن بزادن می توان	بتدا از خود کشادن می توان
لیکن این زادن نه از آب و گل است	داند آن مرے که او صاحب دل است

کفتن - شگفتن + الایسلطان تلخ بآیه شریفه یا معشر الجن الی

آں ز مجبوری است ایں از اختیار	آں نہاں در پردہ ہا ایں آشکار
آں یکے باگریہ ایں باخندہ ایست	یعنی آں جویندہ ایں یا بندہ ایست
آں سکون و سیر اندر کائنات	ایں سراپا سیر بیرون از بہات
آں یکے محتاجی روز و شب است	واں دگر روز و شب اور مرکب است
زادن طفل از شکست اشکم است	زادن مرد از شکست عالم است
ہر دو زادن را دلیل آمد اذناں	آں بلب گویند و ایں از زمین جان

جان بیدار سے چو زاید در بدن

لرزہ ہا افتد وریں دیر کہن

گفتم ایں زادن نمی دانم کہ چیست؟	گفت "شانے از شوئن زندگی است
شیوہ ہائے زندگی غیب و حضور	آں یکے اندر شبات آں در مرور
کہ بجلوت می گدازد خویش را	کہ بخلوت جمع سازد خویش را
جلوت اور روشن از نور صفات	خلوت او مستنیر از نور ذات

عقل اور اسوسے جلوت می کشد	عقل اور اسوسے جلوت می کشد
عقل ہم خود را بدیں عالم زند	عقل ہم خود را بدیں عالم زند
می شود ہر سنگ رہ اور ادریب	می شود ہر سنگ رہ اور ادریب
چشمش از ذوق بنگہ بیگانہ نیست	چشمش از ذوق بنگہ بیگانہ نیست
پس ز ترسِ راہ چوں کورسے رود	پس ز ترسِ راہ چوں کورسے رود
تا خرد سچیدہ تر بزرگ دوست	تا خرد سچیدہ تر بزرگ دوست
کارش از تدریج می یا بد نظام	کارش از تدریج می یا بد نظام
می نداند عشق سال و ماہ را	می نداند عشق سال و ماہ را
عقل در کوپے شگافے می کند	عقل در کوپے شگافے می کند
کوہ پیش عشق چوں کاہے بود	کوہ پیش عشق چوں کاہے بود
عشق بشخو نے زون بر لامکان	عشق بشخو نے زون بر لامکان
زور عشق از باد و خاک آب نیست	زور عشق از باد و خاک آب نیست
عشق اور اسوسے غلوت می کشد	
تا سلم آب و گل را بشکستد	
می شود برق و سحاب اور اخطیب	
لیکن اور اجرات رندانہ نیست!	
نرم نرمک صورت مورسے رود	
می رود آہستہ اندر راہ دوست	
من نہ و انم کے شود کارش تمام!	
دیروز و امروز و دورہ راہ را	
یا بگرد او طوائف می کنند	
دل سیرج السیر چوں ماہے بود	
گور را تا دیدہ رفتن از جہاں!	
قوتش از سختی اعصاب نیست	

عشق در اندام مہ چاکے نہیاد!	عشق بانان جوین خمیر کشاد
لشکر فرعون بے حربے شکست!	کلہ مزود بے ضربے شکست
ہم درون خانہ ہم بیرون در	عشق درجاں چون چشم اندر نظر
کار او از دین و دانش برتر است	عشق ہم خاکسترو ہم انگر است
ہر دو عالم عشق رازیرنگیں	عشق سلطان است بران میں
لامکان وزیر و بالائے ازو	لا زمان و دوش فرائے ازو
جملہ عالم مرکب اور اکب شود	چوں خودی را از خدا طلب شود
بذب این دیر کہن باطل ازو	آشکارا تر مقام دل ازو
عقل تا ویلی بقسرباں می دہند	عاشقاں خود را بیرواں می دہند
مرگ را بر خویش تن گرداں حرام	عاشقی؟ از سوبہ بے سونی حرام
می تو اں بر خاستن بے بانگب عو!	اے مشال مردہ در صندوق گور
چنداندر گل بنالی مشیل چغز	در گلو داری نواہا خوب و نغز

بر مکان و بر زمان اسوار شو   فارغ از چپاک این ز تار شو
 تیز تر کن این دو چشم و این دو گوش   ہر چہ می بینی بپوش از راہ ہوش
 آں کسے کو بانگِ موراں بشنود   ہم ز دوراں ستر دوراں بشنود
 آں نگاہ پرده سوزا ز من بگیر   کو بچشم اندر نمی گردد اسیر

آومی دید است باقی پوست است

وید آں باشد کہ دید دوست است

جسد تن را در گداز اندر بصر

در نظر رود نظر رود نظر (رومی)

تو ازین نہ آسماں ترسی ہ مترس   از فراخائے جہاں ترسی ہ مترس
 چشم بکش بر زمان و بر مکاں   ایں دو یک حال است از احوال جہاں
 تا نگہ از جسلوہ پیش افتادہ است   اختلافِ ہوش و سہرا زادہ است
 دانہ اندر گل بطلست خانہ   از فضائے آسماں بیگانہ

بیچ می واند که در جائے قرائح می توان خود را نمودن شلخ شلخ؟

جوہر اوچیت؛ یک فوق نمودت

ہم مقام اوست این جوہر ہم اوست

لے کہ گوئی محفل جان است تن ستریاں را در مگر برتن تن

محلے نے، حالے از احوال اوست مجلس خواندن فریب گفتگو است!

چہیت جاں؟ جذب سرور و سوز و درد فوق تسخیر سپہر گرد گرد!

چہیت تن؟ بارنگت بوخو کردن است با مقام چار سو خو کردن است

از شعور است این کہ گوئی نزد و دور چہیت معراج؛ انقلاب اندر شعور

انقلاب اندر شعور از جذب و شوق دار ماند جذب و شوق از تحت و فوق

این بدن با جان ما انباز نیست

مشت خاک کے مانع پرواز نیست

زروان کہ رُوحِ زمان و مکان است

مسافرِ ابیاحتِ عالمِ علوی می برد

از کلامش جانِ من بے تاب شد
تا گہاں دیدم میانِ غرب و شرق
زاں سحابِ افرشتہ آمد فرود
آن چو شب تاریک این روشن شہساز
بال اور از نگاہ کس سنج و زرد
چون خیال از ریزشِ اورسے
ہر زمان اورا ہوا کے دیگرے
گفت "زروانم جہاں را قاہرم
در تمام ہر ذرہ چوں سیلاب شد
آسمان در یک سحابِ نور غرق
باد و طلعت این چو آتش آن چو دو باد
چشم این بیدار و چشم آن بخواب
سبز و سہمین و کیود و لاجورد
از زمین تا کہکشاں اورا دے
پر کشا دن و رفضائے دیگرے
ہم ہمانم از نگہ ہم ظاہرم

بسته ہر تدبیر با تقدیر من	ناطق وصامت ہمہ پنخیر من
غنچہ اندر شاخ می بالذمن	مرنگ اندر آشیاں نالذمن
دائہ اندر پرواز من گرد و نہال	ہر فراق از فیض من گرد و وصال
ہم عتابے ہم خطا بے آورم	تشنہ سازم تا شرابے آورم
من حیساتم، من مہاتم، من نشور	من حساب و دوزخ و فردوس و حور!
آدم و افرشتہ در بند من است	عالم شش روزہ فرزند من است!
ہر گھگھہ کز شاخ می چینی منم	اُمم ہر چہ سبزے کہ می بینی منم!
در طلسم من ایر است این جہاں	از دم ہر لحظہ پیر است این جہاں
لی مع اللہ ہر کردار در دل نشست	آں جو انمروے طلسم من شکست

گر تو خواہی من تباشم در میاں

لی مع اللہ باز خواں از عین جاں

لی مع اللہ - تلخیص - حدیث لی مع اللہ وقت،

درنگاہ او نمی دانم چه بود
از تنگایم این کهن عالم ر بود
یا تنگایم بر دیگر عالم کشود
یا دیگرگون شد بهماں عالم که بود
مردم اندر کائنات رنگ بود
ترا دم اندر عالم بی باس و هو
رشته من زان کهن عالم گست
یک بهمان تازہ آمد بدست
از زبان عالم جانم تپسید
تا دیگر عالم ز خاکم بردمید
تن سبک تر گشت جان سپارتر
چشم دل بیتده و بیدارتر

پرودگی با بے حساب آمد پدید

نغمہ انجم بگوشش من رسید

ز هنرمند انجم

عقل تو حاصل حیات عشق تو سر کائنات

پیکر خاک! خوش بیا این سوئے عالم جہات

زہرہ و ماہ و مشتری از تو رقیب یک دگر
از پئے یک نگاہ تو کجکش تجلیات
در رہ دوست جلوہ ہست تازہ بتازہ تو بنو
صاحب شوق و آرزو دل نہ دہد بکلیات
صدق و صفاست زندگی، نشو و نماست زندگی
تا ابد از ازل بتاز ملک خداست زندگی

شوق غزل سرائے را رخصت ہائے و ہو بدہ
بازیہ رند و محنت بادہ سبوسو بدہ
شام و عراق و ہند و پارس خوب نبات کردہ اند
خوب نبات کردہ راتلخی آرزو بدہ
تا بہ یم بلند موج مسرکہ بنا گند
لذت سبیل تند رو بادل آبجو بدہ

مرو فقیر آتش است بمیری و قیصری خس است
فال و فسیر طوک را حرف برهنه بس است
دبدبه قلندر ری طنطنه سکندر ری
آن همه جزد به کلیم این همه حسر سامری
آن بنگاه می کشد این به سپاه می کشد
آن همه صلح و آشتی این همه جنگ و داوری
هر دو بهر حال کشاستند هر دو دوام خواستند
این به دلیل قاهری آن به دلیل دلبری
ضرب قلندری بیارسد سکندری شکن
رسم کلیم تازه کن رونق ساحری شکن!

فکرت

فلکِ قمر

ایں مسو پرویں ہمہ میراثِ ماست !	ایں زمین و آسماں ملکِ خداست
بانگاہِ محسوسے او را نگر	اندریں رہ ہرچہ آید در نظر
اے ز خود گم اند کے بیباک شو !	چوں غریباں دزدیاں خود مرو
گر تو گوئی ایں مکن آن کن ہکند	ایں و آن حکم ترا بردل زند
ایںکے ہر فردائے اویسے چو دوش !	نہیت عالمِ جزیرستانِ چشم و گوش
یعنی ابراہیمیں ایں بتخانہ شو !	در بیابانِ طلب دیوانہ شو !
ایں بہانِ آن جہاں راستے کنی	چوں زمین و آسماں راطے کنی
صد زمان و صد مکان دیگر طلب	از خدا ہفت آسماں دیگر طلب

بے خود افتادن لبِ عجبے بہشت   بے نیاز از حربِ ضربِ خوبِ زشت
گر نجاتِ نسیب از جتو ست   گورِ خوشتر از بہشتِ رنگِ بوست!

اے مسافرِ جاں مہیبِ دامنِ مقام

زندہ تر گرد و ز پر و اترِ دمام!

ہم سفر با احتراں بودن خوش است   در سفر یک دم نیا سو دن خوش است
تا شدم اندر قضا ہاپے سپر   آنچه بالا بود زیر آمد نظر
تیرہ خاکے بر تر از قندیلِ شب!   سایہ من بر سر من اے عجب!
ہر زمان نزدیک تر نزدیک تر   تا نمایاں شد کہستانِ قمر
گفت رومی از گناہنا پاک شو   خوگر رسم و رہ افلاک شو
ماہ از ما دور و یا ما آشناست   این نخستیں منزل اندر راہ است

دیروز و روزگارش دیدنی است

غار ہائے کوہسارش دیدنی است

اندروں پر سوز و پیروں چاک چاک	آں سکوت آں کو ہسار ہولناک
برو ہانش دود و نار اندر شکم	صد جہل از خافطین و یلدرم
طاثرے اندر نضائش پر نزد	از درونش سبزہ سر بر نزد
با زمین مروہ اندر سیتیز	ابر ہلے نم ہوا ہا تسند و تیز
نے نشان زندگی دروے نہ موت!	عالے فرسودہ بے رنگ و صوت
نے چھلپے و زگارش حادثات!	نے بنا فش ریشہ نخسل حیات

گرچہ ہست از دودمان آفتاب

صبح و شام او تزیید الفیلاب

دولت بیدار را از کشت مدہ	گفتا سومی نیز و گائے پیش نہ
در قفار او جہانے دیگر ہست!	باطنش از ظاہر او خوشتر است
گیر اندر حلقہ ہائے چشم و گوش	ہرچہ پیش آید تر اسے مرد ہوش

خافطین و یلدرم۔ کہ ہائے آتش نشان قر قفار۔ غار

چشم اگر بینا ست ہر شے دیدنی است   در ترا زوئے نگہ سنجیدنی است
ہر کجسارومی برو آنجا برو   یک مودم از غیسر او بیگانه شو
دست من آہستہ ہوئے خود کشید
تندر رفت و بر سر غائے رسید

عارف ہندی کہ بیکے از عارفے قمر خلوت

گرفتہ و اہل بہت اور اچھاں مست می گویند

من چو کوران دست بردوش رفیق   پانہں آدم اندران غابہ عمیق
ماہ را از ظلمتش دل داغ داغ   اندرون خورشید محتاج چراغ!
وہم و شکست من شبیخوں ریختند   عقل و ہوشم را پدار آویختند
راہ رستم رہزناں اندر کہیں   دل تہی از لذت صدق و یقین!

تا نگہ را جلوہ باشد بے حجاب
 وادی ہر سنگِ اوزن تار بند
 از سرشت آب و خاک است این مقام
 در ہوائے او چوئے ذوق و سرور
 نے زمینش را سپہر لاجورد
 نور در بندِ ظلام آنجا بود
 زیرِ نخلے عارف ہندی تراو
 موی بر سر بستہ و عریاں بدن
 آوے از آب و گل بالاترے
 وقت اور اگر دشمن ایام نے
 گفت با رومی کہ ہمراہ تو کیست ؟
 صبح روشن بے طلیح آفتاب
 دیو سارا ز نخلہائے سر بلند
 یا خیالِ نقش بند در منام
 سایہ از تم قبیل خاکش عین نور
 نے کنارش از شفقتا کسب و زرد
 دو دگر و صبح و شام آنجا بود
 دیدہ ہا از سرمہ اش روشن سواد
 گرد او مائے سفید سے حلقہ زن
 عالم از دیر خمیاںش پیکرے
 کار او با چرخ نیلی نام نے
 در نگاہش آرزوئے زندگی است

رُومی

مروے اندر جستجو آوارہ   ثابتے با فطرت ستیاریہا
 پختہ تر کارش ز خامی باسے او   من شہید ناتمامی باسے او
 شیشہ نحو را بگردوں بستہ طاق   فکرش از جبریل می خواہد صدق
 چوں عقاب افتد بصید باہ و بہر   گرم رواند رطو افتد نہ سپہر
 حرف با اہل زمین زندانہ گفت   حور و جنت را بیت و تہجد گفت
 شد با در موج و و دشمن دیدم   کبریا اندر سجودش دیدہ ام
 ہر زمان از شوق می نالد چونال   می کشد اورا فساد و ہم وصال

من ندانم چہ بیت را آب و گلش
 من ندانم از مقام و منزلش

جمال دوست

عالم از رنگ است و بے رنگی است حق
چیت عالم؟ چیت آدم؟ چیت حق؟

رومی

عالم این شمشیر را سنگِ قمن!	آدمی شمشیر و حق شمشیر زن
غرب در عالم خنزیر، از حق رسید	شرق حق را دید و عالم را ندید
خویش را بے پروه دیدن زندگی است!	چشم بر حق باز کردن بندگی است
هم خدا آں بنده را گوید سلوات!	بنده چون از زندگی گیرد بر است

هر که از تقدیر خویش آنگاه نیست

خاک ادب با سوز جاں همراه نیست!

جہاں دوست

برو جو و برو بر عدم چھپیدہ است
 کار ما افلاکیاں جز دید نیست
 دوش دیدم برفس از قشمرود
 از ننگا ہش زوق دیدار سے چکید
 گفتش از مسہراں رائے پیش
 از جہاں زہرہ بگدختی؟
 گفت "ہنگام طلوعِ فاور است
 لعلہا از سنگب رہ آید بروں
 رشتہ میر سے در کنار سس دیدہ ام
 مشرق این اسرار را کم دیدہ است
 جانم از فردائے او تو مید نیست
 ز آسماں افرشتہ آمد فرو
 جز بسوئے خاکدان ما نمید
 تو چہ بینی اندر آں خاکِ خموش؟
 دل یہ چاہہ با بے انداختی؟
 آفتاب تازہ اورا در بر است
 یوسفان او ز چہ آید بروں
 لرزہ اندر کو ہسار شس دیدہ ام

قشمرود نام کوہ ہے از کوہستانِ قمر

رحمت بند و از مقام آذری تا شود خود گز ترک بست گری
 اے خوش آن قومے کہ جان او پتید از گل خود خویش را باز آفرید!

عرشیاں را صبح عید آں ساعتے
 چوں شود بیدار چشم ملتے!

پیر ہندی اند کے دم در کشید گفت مرگ عقل؟ گفتم ترک فکر
 باز در من دید و بے تابا نہ دید گفت مرگ قلب؟ گفتم ترک ذکر
 گفت تن؟ گفتم کہ زاد از گورہ گفت جاں؟ گفتم کہ رمز لا الہ
 گفت آدم؟ گفتم از امر اراوست گفت عالم؟ گفتم او خود رو بردست
 گفت ایں علم و ہنر؟ گفتم کہ پوست گفت حجت پعیست؟ گفتم روئے دوست
 گفت دین عامیاں؟ گفتم شنید گفت دین عارقاں؟ گفتم کہ دید

از کلام لذت جاننش فرود
 نکتہ اے دل نشیں بر من کشود

تہ ما سخن از عارف ہندی

(۱)

ذاتِ حق را نیست این عالم حجاب
غوطہ را حایل نگر و نقشش آب!

(۲)

زادن اندر ہائے دیگر خوش است
تا شبابِ دیگرے آید بدست!

(۳)

حق و رائے مرگ و عین زندگی است
بندہ چوں میرد نمی داند کہ چہیت!

گرچه ما مرغانِ سبے بال و پریم
از خدا در علمِ مرگِ افسوزِ تویم

(۴)

وقت؛ شیرینیِ بزہرِ آمیختہ
رحمتِ عامے بقرہ آمیختہ!
خالی از قہرش نہ بسینی شہرِ دوست
رحمتِ اولیٰ شکہ گوئی در گذشت!

(۵)

کافری مرگ است لے روشن نہاد
کے سز و یا مردہ تازی را چساو!
مرد مومن زندہ و با خود بچنگ
پر خود الفت را چچو بر آہو پلنگ!

(۱۶)

کافر بیدار دل پیش منم
به زویندارے که خفت اندر حرم!

(۱۷)

چشم کورست اینکے بیستنا صواب
ہیچگہ شب رائے بیستنا آفتاب!

(۱۸)

صحبت گل دانه را سازد درخت
آومی از صحبت گل تیرہ بخت!
دانه از گل می پذیرد پیچ و تاب
تا کند صید شعاع آفتاب!

(۹)

من بگل گفتم بگوئے سینہ چاک
چوں بگیری رنگ و بواز باد و خاک
گفت گل لے ہوشمند رفتہ ہوش
چوں پیامے گیری از برق خوش
جاں تن ما راز جذب این و آن
جذب تو پیدا و جذب ما نہاں

جلوہ سروش

مرد عارف گفت گورا در پست
مست خود گردید و از عالم گستا
ذوق و شوق اور از دست اور بود
در وجود آمد ز نیرنگ شہود
با حضورش ذرہ ہا مانسند طور
بے حضور او نہ نور و نہ ظہور با

آں شبے بے کوبکے را کوبکے!	تازینے و تسلیم آں شبے
تاب گیر از طلعتش کوه و کمر	سجستان و وزلفش تا کمر
خوش سرو و آں مست بے پیما نہ	غرق اندر جلوہ مستانہ
ذوقنوں مثل سپہر دیرسال	پیش او گردندہ خانوس خیال
شکرہ بر کنجشک و بر آہو پلنگ!	اندر آل فانوس پیکر رنگ رنگ
بر رفیق کم نظر بکشائے راز	من برومی گفتم اے دانائے راز
زاد و راندیشم یزدان پاک!	گفت این سپیکر چو سیم تابناک
در شبستان و جو و آمدن سرو	باز بے تابانہ از ذوق نمود
تو غریبی من غریبم او غریب!	ہمچو ما آوارہ و غریب نصیب
می برداز ہوشش و می آرد ہوش	شان او حیرتلی و تماش سروش
مروہ آتش زندہ از سوزش	غنجہ مارا کشد از شبنمش
چاکہا در پروہ نسل از دست	زخمہ شاعر بہ از دل از دست

دیدہ ام در نغمہ او عالی
آتتے گیر از نوائے او دے!

نوائے سروش

ترسم کہ تو سے رانی زورق بسراب اندر
زادی بہ حساب اندر میری بہ حساب اندر
پچوں مُرمد رازی را از دیدہ فرو شستم
تقدیر اتم دیدم پہاں بکتاب اندر
برکشت و خیا باں پیچ، برکوه و سیا باں پیچ
برقے کہ بخود پیچید میر و بسراب اندر!
با مغزیساں بودم پُر جستم و کم دیدم
مردے کہ مقاماتش نماید بحساب اندر!

یے وردہسا بگیری آں قرب میسر نیست
گلشن بگریباں کشائے بو بگلکاب اندر
اے زاہد نظر ہر میں گیرم کہ خودی فانی است
لیکن تو تہ می بیستی طوفاں پہ حساب اندر
ایں صوتِ نادر سے از زخمہ قہر نیست
مجو چہبناں حوئے نالہ بہ رہا با اندر

حرکت پہ واو می بر غمیب کہ ملائکہ

اور اوادی طوا سین می نامند

رومی آں عشق و محبت را دلیل   تشنہ کاماں را کلاش سلیل

بو بگلکاب اندر تلخ بہ مصرع مشہور غزل صوفیہ ۱۰ اور من دین در او چوں بو بگلکاب اندر

گفت آن شعرے کہ آتش اندر بست	صل او از گرمی آتش ہوست !
آن نواگشن کند تخشاک را	آن نوا بر ہم زند افشاک را
آن نوا بر حق گوایی می دهد	با فقیران پاوشایی می دهد !
خون او اندر بدن سنیا تر	قلب از روح الایم بسیدار تر
لے بسا شاعر کہ از سحر بہر	رہزین قلب است ابلیس نظر !
شاعر ہندی ! خدایش یار باد	جان او بے لذت گفتار باد
عشق را نینیا گری آموختہ	با خلیلاں آذری آموختہ !
حرب او چا ویدہ و بے سوز و درد	مرد و خواستند اہل درد اور اندر درد
زاں نوائے خوش کہ نشاند مقام	خوشتر آن حرفے کہ گوئی در مقام
فطرت شاعر سراپا جستجوست	خالق و پروردگار آرزوست !
شاعر اندر سیثہ لت چو دل	ملتے بے شاعرے انبار گل !
سوز و مستی نقش بند مالے است	شاعری بے سوز و مستی ماتے است !

شعر را مقصود اگر آدم گری است
شاعری ہم وارث پیگیری است

گفتم از پیگیری ہم باز گئے	سہرا و باہر و محرم باز گئے
گفت "اقوام و ملل آیات اوست	عصر تلے باز مخلوقات اوست
از وہم او ناطق آبدنگ و خشت	ماہمہ مانند حاصل او چو کشت با
پاک سازد استخوان و ریشہ را	بال جبریلے وہ اندیشہ را
ہائے و ہوئے اندرون کائنات	از ب او نجم و نور و نازعات
آفتابش راز و لے غیت نیست	منکر اور اکالے غیت نیست
رحمت حق صحبت احسب ار او	قہر نژدہاں ضربت گزار او
گرچہ باشی عقل کل از وہے مرہم	ز انکہ او بسند تن و جال را ہم
تیز تر نہ پا براہ یر غمید	تا چہ بسینی آنچه می با است دید

نجم و نور و نازعات - اسمائے سورہ ہائے قرآن

کنده پروانوار سے از سنگِ مَر
چار طاسینِ نبوت را نگر

شوقِ پرواز سے ببالِ حیرتِ ا
شوقِ راهِ خویشِ داند بے دلیل
این مسافرِ خسته گردد از مقام
شوقِ راهِ دراز آمد دو گام
تا بلند یہائے او آمد پدید
پازومِ مستانه سوئے رعید
ہفت کویکِ در طوائفِ او مدام
من چه گویم از شکوہِ آلِ مقام
عرشیاں از سرمہِ خاکش بعضی را
فرشیاں از نورِ او روشن ضمیر
حقِ مرا چشمِ و دلِ و گفتارِ داد
جستجوئے عالمِ اسرارِ داد

پرده را بر گیرم از اسرارِ کل
یا تو گویم از طوائفِ رسد

طاسین گوتم

توبہ آوردن زن رفاصہ عشوہ فروش
گوتم

مئے دیرینہ و مشوق جوان چیزے نیست
پیش صاحب نظران حورجناں چیزے نیست!
ہرچہ از محکم و پایندہ شناسی، گذرد
کوہ و صحرا و بروج و کراں چیزے نیست!
دانش منسریاں فلسفہ مشرقیاں
ہمہ بت خانہ و درطوف بتاں چیزے نیست

از خود اندیش و انزیر بادیه ترساں مگذر
کہ تو ہستی و وجود و دو جہاں چیزے نیست
در طریقے کہ بنوکب مرہ کا ویدم من
منزل و قافلہ و ریگ و اں چیزے نیست
بگذر از خیب کہ ایں دہم و گماں چیزے نیست
در جہاں برون و رشتن ز جہاں چیزے است
آں بہشتے کہ خدائے بتو بخشد ہم ہیچ
تا جزائے عمل تست جہاں، چیزے ہست !
راحت جہاں ظلی، راحت جہاں چیزے نیست
در غم ہم نفساں اشک رواں، چیزے ہست
چشم مخمور و نگاہ غلط انداز و سرود
ہمہ خوب است و لے خوشتر ازاں چیزے ہست

حسن رخسار و مے بہت مے دیگر نیست
حسن کردار و خیالات خوشاں چیزے بہت!

رقاصہ

فرصت کشمکش مدہ این دل بے قرار را
یک دو شکن زیادہ کن گیسوئے تابدار را
از تو درون سینہ ام برق تھبلی کہ من
بامہ و ہر دادہ ام تلخی انتظار را
ذوق حضور در ہنساں رسم عنم گری نہ ساد
عشق فریب می دہد جان امیدوار را!
تا بفرایغ خاطرے نغمہ تازہ زخم
یا ز بہ مرغزار دہ طائر مرغزار را

طبع بلند دادہ، بتد ز پائے من کشائے
تا بہ پلاسس تو وہم خلعت شہسرایرا
تیشہ اگر بہنگ زدایں چه مقام گفتگو است؟
عشق بدوش می کشدایں ہمہ کو ہسار را!

طایین زرتشت

آزمایش کردن اہرمن زرتشت را

اہرمن

از تو مخلوقات من نالاں چوئے   از تو مارا فرہ دیں مانند دوسے
در جہاں خوار و زبونم کردہ   نقش خود رنگیں ز خونم کردہ

زنده حق از جلوه سینائے تست
مرگ من اندرید بیضائے تست

تجیہ بر میثاقِ یزداں الہی است	بر مرادش راه رفتن گمراہی است
زہر باد و کلف نام اوست	اڑہ و کرم و صلیب انعام اوست
جز دعا با فتح تدبیرے نداشت	حرف آں بیچارہ تاثیرے نداشت
شہر را بگذار و در غائے نشین	ہم بخیل تو ریاں صحبت گزین
از ننگا ہے کیمیا کن خاک را	از سنا جاتے بسوز افسلاک را
در کہتاں چوں کلیم آوارہ شو	نیم سوز آتش نظر آوارہ شو
لیکن از پیغمبری باید گذشت	از چنین طاغری باید گذشت
کس میانِ ناکساں ناکس شود	فطرش گر شعلہ باشد خس شود
تا نبوت از ولایت کمتر است	عشق را پیغمبری در دسر است

اڑہ - کرم - صلیب - تکلیحات پر قصص پیغمبروں -

نیز و در کاشانه وحدت نشین
ترکِ جلوت گوے و در خلوت نشین!

زرتشت

نور و ریایے است ظلمتِ سلس ۱ ہم چمن سیلے نزا و اندر ولس
اندر و نم موبہائے بقیہ سراسر ۲ سیل راجز غارست ساحل چہ کا؟
نقشِ پیرنگے کہ اور اکس ندید ۳ جز بخونِ امہر من نتوان کشید!
نویشتن را و نمودن زندگی است
ضربِ نحو را آزمودن زندگی است

اژ بلا پانچم تر گرد و خودی ۱ تا خدا را پرده در گرد و خودی
مرد حق ہیں بسز بخت خود را ندید ۲ لا الہ می گفت و در خونِ می تپید!
عشق را در خون تپیدن آبروست ۳ اژہ و چوب و رسن عیدین آدست!

در ره حق هر چه پیش آید نکوست
مرحبا نا هر پانیمائے دوست!

جلوه حق چشم من تنها نخواست	حسن را بے انجمن دیدن خطاست
چیت خلوت؟ در دوسوز و آرزوست	انجمن دیداست و خلوت جستجو است
عشق در خلوت کلیم الهی است	چون بجلوت می خرامد شاهی است!
خلوت و جلوت کمال سوز و ساز	هر دو حالات و مقامات نیاز
چیت آن؟ بگذشتن از دیر و کمنشت	چیت این؟ تنها ز رفتن در بهشت!
گرچه اندر خلوت و جلوت خداست	خلوت آغاز است و جلوت انتہاست
گفتہ پیغمبری در دوسر است	عشق چوں کامل شود آدم گراست!

راه حق با کار و ابرو رفتن خوش است

همچو جاں اندر یہاں رفتن خوش است!

طائین مسیح

روایے حکیم طالسطانی

در میان کوہ سار ہفت مرگ
تاب مہ از دو گرد او چوقیہ
رو و سیما اندراں وادی او
پیش اولپت و بلند راہ مسیح
غرق در سیما مرد کے تاکر
قسمت او ابرو باد و آب نے
وادی بے طائرو بے شاخ و برگ
آفتاب اندر فضائش تشنہ میرا
خم نجم مانند جوئے کہکشاں
تند سیر و موج موج و بیچ بیچ
باہزاراں نالہ ہائے بے اثر
تشنہ و آبے بکستہ سیاہ نے

طالسطانی۔ نام حکیم و مصلح روسیہ

برکراں دیدم ز نے ناز کتنے
 کافری آموز پیسراں کنشت
 گفتش تو کیستی نام تو چیست؟
 گفت در چشم فسوں سامری است
 تاگماں آں جوئے سمیں تیغ یسبت
 بانگ زولے وائے بر تقدیر من
 گفت افرنگیں "اگر داری نظر
 پور مریم آں چسراں کائنات
 آں فلاطوس آں صلیب آں روئے زرد
 لے بچانت لذت ایماں حرام
 چشم او صد کارواں رارہ نے
 از نگاہش زشت خوب و خوب زشت
 ایں سراپا نالہ و نسر یاد کیست؟
 نامم افرنگیں و کارم ساحری است!
 استخوان آں جواں در تن شکست
 دائے بر نسر یاد بے تاثیر من!
 اندکے اعمال خود را ہم نگر
 نور او اندر جہات جے جہات!
 زیر گردوں تو چہ کردی او چہ کرد!
 لے پرستار بتان سیم خام

قیمت روح القدس نشناختی

تن خریدی نفستد جاں دریاختی!

طعنت آں نازنین جلوہ مست
 گفت اے گندم نمائے جو فروش
 عقل و دین از کافر بیائے تو خوار
 مہر تو آزار و آزار بہنہاں
 صحبتے با آب و گل و رزیدہ
 حکمتے کو عفتدہ اشیا کشاد
 داند آں مرد سے کہ صاحب جہ ہر است
 از دم اور فستہ جاں آمد بتن
 آنچه ما کر ویم با بنا سوت او
 آں جوان را نشتر اندر دل شکست
 از تو شیخ و برہمن ملت فروش
 عشق از سوداگر یہائے تو خوار
 کین تو مرگ است و مرگ ناگہاں
 بندہ را از پیش حق و زویدہ
 با تو غیر از منکر چنگیزی ندا
 جرم تو از جرم من سنگیں تراست
 از تو جاں را و نخم می گرد و بدن
 ملت او کرد بالا ہوسٹ او

مرگ تو اہل جہاں از زندگی است
 باش! تا بسنی کہ انجام تو چہیت!

طاسین محمد

نوحہ روح ابوتہیل در حرم کعبہ

از دم او کعبہ را گل شد چرخ!	سینہ ما از محمد داغ داغ!
نوجوانان را از دست مار بود	از ہلاک قیصر و کسر لے سرود
اس و حرف لالہ خود کافری است	ساحر و اندر کلاش ساعری است
با خداوندان ما کرو آنچه کرد	تا بساط دین آبا در نورد
استقام از مے بگمراے کائنات	پاش پاش از ضربت شلات و منات
نقش حاضر را فنون او شکست	دل بنائب بستہ از حاضر گست
آنچه اندر دیدہ ہی نماید کجا است	دیدہ پر غائب فرو بستن خط است

پیش قائب سجدہ بردن کوری است دین نو کور است کوری دوری است

نہم شدن پیش خدائے بے جہات!

بندہ را ذوقے بخشد این صلوات!

از قریش و منکر از فضل عرب! مذہب اوقاطع ملک و نسب

با غلام خویش بر یک خوان نشست درنگاہ او یکے بالا و پست

با کلفتان حبش در ساخت قدر احرار عرب نشاختہ

آبروئے دودمانے رنجتند! احرار با اسوداں آمیختند

خوب می دانم کہ سلمان مزدکی است! این مساوات این مواخات عجمی است

در سخترے بر عرب آورده است! ابن عبد اللہ فریش خوردہ است

از دور کعت چشم شاں بے نور گشت! عترت ہاشم ز خود ہجور گشت

گنگ را گفتار سبحانی کجاست! عجمی را اصل عدنانی کجاست

کلفت - فرہ دیگل - سلمان - حضرت سلمان فارسی - عدنان - جد عرب - سبحان - یکے از فصیحان عرب

چشمِ خاصانِ عربِ گردیدہ کور بر نیائی اے زہنیر از خاکِ گور!

اے تو مارا اندریں صحرادلیل

بشکن افسونِ نوائے جبرئیل!

باز گولے سنگِ اسود باز گولے آنچه دیدیم از محمد باز گولے

اے سہیل اے بندہ را پوشش پذیرے خاڑخو را زبے کیشاں بگمیر

گلہ شاں را بگرگاں کن سہیل تلخ کن خرمائے شاں را بر نخیل!

صرصرے وہ با ہوائے بادیہ اَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَحْلٍ نَحَاوِيَةٍ

اے منات اے لات ازین منزل مرو گزر منزل می روی از دل مرو

اے ترا اندر دو چشم ما و شاق

ہلے ان کنت از معنی الفراق

زہنیر - شاعر مشہور عرب

اَنَّهُمْ اَعْجَازُ النَّمَلِ كَرِيهِ

ان کنت از معنی الفراق - پارہ از شعر امر القیس یعنی جنتے مدہ اگر قصد جدائی کردہ

فکرت عطار

زیارتِ ارواحِ جمالِ الدین

افتخانی و سعید حلیم پاشا

در تماشا سائے تجلی ہائے خویش	مشتِ خاک کے کارِ خود را بردہ پیش
یا بدام من اسیر آمد وجود	یا من افتادم بدام ہست و بود
من ترا فلاکم کہ افلاک از من است	اندریں نیلی تنق چاک از من است
یا ضمیر من فلک را در گرفت	یا ضمیرم را فلک در بر گرفت
آنچہ می بیند نگہ چون است؟	اندرون است این کہ بیرون است چیست؟
پیش خود بسیم جانے دیگرے	پر زخم بر آسمانے دیگرے
عالے از خاکِ ماورینہ تر	عالے باکوہ و دشت و بحر و بر
دستبرو آدمے ناویدہ	عالے از ابرکے بالیدہ

نقشها نابسته بر لوح و جو
خزده گیر فطرت آسنا کس نبود!

در کهستان شورش دریا خوش است	من به روی گفتم این صحرای خوش است
از کجای می آید آواز اذواں؟	می نیایم از حسات این جانان
آشنا این خاکدان با خاک است	گفت روحی این مقام اولیاست
یک دوروزه اندرین عالم نشست	بوالبشر چون رخت از فردوس بست
نال های صبحگاهش دیده است	این فضا با سوز آهش دیده است
پاک مردان از مقامات بلند	زائران این مقام ارجمند
عارفان مثل جنسید و پایزید	پاک مردان چون فضیل و بسعید

خیر تا ما را نسا از آید بدست

یک دو دم سوز و گداز آید بدست

رقم و دیدم دو مرد اندر قیام   مقتدی تا تار و افغانی امام

پیر رومی ہر زمان اندر حضور
 طلعتش بر تافت از ذوق و سحر
 گفت مشرق زین دو کس بہتر نژاد
 ناخن شاں عقدہ ہا سے ما کشاد
 سید السادات مولانا جمال
 زندہ از گفتار او شاگ و سفال
 ترک سالار آلِ علیم درو مند
 فخر او مثل مقام او بلسند
 با چنین مردان و رکعت طاعت است
 ورنہ آل کار سے کہ مزدش حنت است

قراتِ آلِ پیر مئے سخت کوش
 سورہ و التجم و آل دشتِ خموش!
 قراتے کروے خلیسِ آید بوجد
 روح پاکِ حسبِ بریل آید بوجد!
 دل از دور سینہ گرد و تا صبور
 شورِ اِلَّا اللہ خمیہ نزد از قبورا
 اضطرابِ شعلہ بخشہ دو دورا
 سوز و مستی می دہد داؤدورا

آتہکارا ہر غیاب از قراتش
 بے حجاب ام الکتاب از قراتش

من از جابر خاستم بعد از نماز
 دست او بوسیدم از راه نیت
 گفت روی " ذره گردوی نورد"
 در دهن او یک جهان سوز و درد
 چشم جز بر خویش تن بخشا ده
 دهن یکس ناداده آزاد ده

تمند سیر اندر خفا سینه وجود

من ز شونئی گویم او را زنده رود

افغانی

زنده رود از خاکدان ما بگوس
 از زمین و آسمان ما بگوس
 خاک و چوں قدسیان و شن لبیا
 از مسلمانان بد ما را خب

زند و رود

در خمیر تلقت گیتق شن
 در و م و آ و پیش برین دهن

روح در تن مُردہ از ضعفِ یقین
ترکِ ایرانِ عربِ مستِ فرنگ
تا امید از قوتِ دینِ بسین
اشتراکِ از دینِ ملتِ بردہ تاب!

افغانی دین و وطن

رُومِ مغربِ آن سَرِ پایا کوفن
او بفسرِ مرکزِ و تودر لُفِاق
اہلِ دینِ را دادِ تسلیمِ وطن
بگذر از شامِ و فلسطینِ و عراق
دل نہ بندی با کلوخ و سنگ و خشت
تا ز خود آگاہِ گردِ جانِ پاک!
در حدو دِ این نظامِ چار سو
حیف اگر در خاکِ میسرِ جانِ پاک!

تو اگر داری تمیزِ خوبِ زشت
بجیت میں بر خاستن از روئے خاک
می نگنجد آنکہ گفت اللہ ہو
پڑ کہ از خاک و بر خیزد ز خاک

گرچه آدم بردسید از آب و گل   رنگ و نم چوں گل کشید از آب و گل
 حیف اگر در آب و گل غلط مدام   حیف اگر بر تر نپزد زین مقام !
 گفت تن در شو نجا کبر بگذر   گفت جاں پہنائے عالم را ننگر !
 جہاں نغمجد در جہات لے ہنومتد   مرد خریگانہ از ہر قیسد و بند

خرد ز خاک تیرہ آید در خروش
 زانکہ از بازاں نیاید کار موش !

آں کف خاکے کہ نامیدی وطن   این کہ گوئی مصر و ایران و مین
 با وطن اہل وطن را نسبتے است   زانکہ از خاکش طلوع ملتے است
 اندرین نسبت اگر واری نظر   نکتہ بسنی ز مو بار یک تر
 گرچہ از مشرق بر آید آفتاب   با تکی ہائے شوخ و بے حجاب
 در تب و تاب است از سوز دروں   تا ز قید شرق و غرب آید بروں
 برو مد از مشرق خود جلوہ مست   تا ہمہ آفاق را اردو بدست !

فطرش از مشرق و مغرب بری است
گرچه او از روی نسبت خاوری است!

اشتراک و ملوکیت

صاحب سرمایہ از نسل خلیل	یعنی آل پیغمبر بے جبرئیل
ز آنکہ حق در باطل او مضمر است	قلب او مومن و ماغش کافر است!
غریباں گم کرده اند افلاک را	در شکم جویند جان پاک را
رنگ و بو از تن نیگیر و جان پاک	جز تین کاسے ندارد اشتراک
دین آل پیغمبر حق ناشناس	بر مساوات شکم دارد اسامی

تا اخوت را مقام اندر دل است

دیخ او در دل نہ در آب و گل است!

صاحب سرمایہ کابل مارکس مصنف کتاب سرمایہ کہ اصول اشتراک را در این کتاب وضع کرده

ہم ملوکیت بدن راستہ نہیں است
سینہ بے نور او از دل تہی است!
مثل زنبوئے کہ بر گل می چسود
برگ را بگذار دو شہب درش برود
شاخ و برگ در رنگ و بوئے گل ہماں
بر جالش نالہ بلبس ہماں
از طلسم در رنگ و بوئے او گذر
ترک صورت گوے و در معنی نگر

مرگ باطن گرچہ دیدن مشکل است

گل مخواں اورا کہ در معنی گل است!

ہر دو را جان ناصبور و ناشکیب
ہر دو یزداں ناشناس آدم فریب
زندگی این را خروج آن را خراج
در میان این دو سنگ آدم ز جلاج
این بر علم و دین و فن آرد شکست
آن برد جان را ز تن تاں ہا ز دست
غرق دیدم ہر دو را در آب و گل
ہر دو راتن روشن و تاریک دل!

زندگانی سوختن با ساختن

در گلے تخم دے انداختن!

سعید حلیم پاشا

شرق و غرب

غربیاں را زیر کی سازجیت
زیر کی از عشق گرد و حق شناس
عشق چوں با زیر کی ہمبہر شود
نیز و نقش عالم دیگر بند
شعله آفرنگیسان نم خورده است
ز ہما خوردند از شمشیر خویش
سوز و مستی را مجواز تا کب شاں
شرقیاں را عشق را ز کائنات
کار عشق از زیر کی محکم اس
نقشبند عالم دیگر شود
عشق را با زیر کی آمیسنند
چشم شاں صاحب نظر ول مردہ است
بہل افتادند چوں تخیل خویش
عصر دیگر نیست دار افلاک شاں

زندگی را سوز و ساز از تارِ تست

عالمِ تو آفریدنِ کارِ تست با

گفت نقشش کهنه را باید زدود	مصطفیٰ کو از سجده می سرود
گزر آفرنگ آیش لالت و متانت	تو مگر دو کعبه را رختِ حیات
تازه اش جز کهنه آفرنگ نیست	ترک را آهنگ تو در چنگ نیست
در ضمیرش عالمی دیگر نبود	سینه او را دمی دیگر نبود
مثل موم از سوز این عالم گداخت	لاجرم با عالم موجود ساخت
نیست از تقلید تقویم حیات	طرقیها و رنهای کائنات
جانش از تقلید گردوبه حضور	زنده دل خلاق اعصار و دهور
در ضمیر خویش و در تیر آن نگر	بچوں مسلماناں اگر داری جسگر
عصر با پیچیده در آفات اوست	صد جهان تازه در آیات اوست
گیر اگر در سینه دل معنی رس است	یک جهانش عصر حاضر را رس است

بندۂ مومن ز آیاتِ خداست   ہر جہاں اندریرا و چوں قیامت

چوں کہن گر دو جہانے در برش

می دہتر آں جہانے دیگرش!

زندہ رود

ز ورقِ ماغایساں بے نا خداست

کس نداند عالمِ تر آں کجا است!

افغانی

عالمے در سینہ ما گم ہنوز   عالمے در انتظارِ تم ہنوز

عالمے بے استیازِ خونِ رنگ   شام اور روشن تر از صبحِ فرنگ

عالمے پاک از سلاطین و عبید   چوں دلِ مومن کرانش نا پدید

عالمے رعنا کہ فیضِ یک نظر   تخم او افگند در جانِ عمر

کایزال و وارو اتش نو بنو   برگ و بار محکاتش نو بنو
باطن او از تفسیر بے غمے   ظاہر او انقلاب ہر دمے

اندرون تست آل عالم نگر

می دہم از محکات او خبرا

محکات عالم قرآنی

۱۔ خلافت آدم

درد و عالم ہر کجا آثار عشق	ابن آدم ترے از اسرار عشق
بہر عشق از عالم ارحام نیست	او ز سام و حام و روم و شام نیست
کو کپے شرق و غرب بے غروب	ور مدارش نے شمال و نے جنوب
حرف اتی جاعل "تقدیر او	از زمین تا آسمان تفسیر او!
مرگ و قبر و حشر و نشر احوال اوست	نور و نار آں جہاں اعمال اوست

او داد و او کتاب و او تسلیم!	او امام و او صلوات و او جسم
نے حدود اور انہ ملکش را شعور	خرودہ خردہ غیب او گرد و حضور
اعتدال او عیسای مملکت	از وجودش اعمت بار مملکت
غرق اعصار و دیور اندر دیش!	من چه گویم از یم بے ساحش
آنچه در عالم نگنجد آدم است!	آنچه در آدم بگنجد عالم است
نیست رہ جبریل را در خلوتش!	آتشکار امیر و مر از جلوتش

برتر از گردون مقام آدم است

اصل تہذیب احترام آدم است

عشق یک میں در تماشا نے وہی است	زندگی لے زندہ دل وانی کہ صیت
کائنات شوق را صورت گرانڈ	مردوزن و ایستہ یک دیگر اند
فطرت او لوج اسرار حیات!	زن نگہ دارندہ نار حیات
جوہر او خاک را آدم کند	آتش مارا سبحان خود زند

در ضمیرش ممکن است زندگی   از تب و تابش ثباتِ زندگی
 شعله‌گر و سحرها در گسست   جان و تن بے سوز او صورتِ نسبت
 ابرج ما از ارحمیںد یہا سے او   ماہمہ از نقش بند یہا سے او

حق ترا و ادا است اگر تابِ نظر
 پاک شو قدسیتِ او را نگر

اے زونیتِ عصر حاضر بڑہ تباب   فاش گویم با تو اسرارِ حجاب
 ذوقِ تخلیق آتشی اندر بدن   از فروغ او منسروغِ انجمن!
 ہر کہ بردار د ازین آتش نصیب   سوز و سازِ خویش را گرد و رقیب
 ہر زمان بر نقشِ خود بند و نظر   تا بچھیرد لوح او نقشِ دگر
 مصطفیٰ اندر حرا خلوت گزید   بدتے جو نوشتن کس را ندید
 نقشِ مارا در دلِ اور شخیت مند   ملتے از خلوتش انجمن مند
 می توانی مستکرِ زواں شدن   منکر از شانِ نبی متواں شدن

گرچه داری جان روشن چون کلیم است افکار تو بے خلوت عقیم!

از کم آمیسنی تخیل زنده تر

زنده تر جو سنده تر یا بنده تر!

علم و ہم شوق از مقامات حیات

علم از تحقیق لذت می برد

صاحب تحقیق را جلوت عزیز

چشم موئے خواست دیدار وجود

من ترانی نمکته با دار و دقیق

هر کجا بے پرده آثار حیات

در مگر هنگامه آفاق را

ز صحت جلوت مدہ خلاق را

حفظ هر نقش آفرین از خلوت است

خاتم اور انگیس از خلوت است

۲- حکومت آہی

بنده حق بے نیاز از ہر مقام	نے غلام اور اند او کس رنظام
بنده حق مرد آزاد است و بس	ملک و آئینش خدا داد است و بس
رسم و راہ و دین و آئینش ز حق	زشت و خوب تلخ و نوشینش ز حق
عقل خود میں غافل از بہبود غیر	سود خود سیند نہ بیند سود غیر
وہی حق بیستندہ سود ہمہ	درنگاہش سود و بہبود ہمہ
عادل اندر صلح و ہم اندر صفا	صل و فصلش لا یراعی لا ینحاف
غیر حق چوں ناہی و آمر شود	زور و برنا تو ان قساہر شود

ذیر گردوں آمری از قاہری است

آمری از ما سوا اللہ کافری است

قاہر آمر کہ باشد پنختہ کار   از قوانین گرد خود بند بھصاً

بجرہ شایں تیز چنگ و زود گیر! صعوه را در کار با گیر و مشیر

قاہری را شرع و دستویں دہد بے بصیرتتا سرمہ یا کورے دہد

حاصل آئین و دستور ملوک؟

دہ خدایاں فریہ و دہقان حج و دک!

ولے بردستور جمہور فرنگ! مردہ تر شد مردہ از صور فرنگ!

حقہ بازاں چوں سپہر گرد گرد! از احم بر تختہ خود چیدہ تہ!

شاطراں ایں گنج و راں بیخ بر! ہر زماں اندر کمین یک و گر

فاش باید گفت ستر دلبراں! مامتاغ و این ہمہ سو اگر اں!

دیدہ ہا بے نم ز حسب سیم و زر! مادراں را بار دوشش آمد پسر

ولے بر قوسے کہ از بیم شمس! می برد نم را ز اندام شمس را

تانیاروز خم از تارش سرد! می کشد نازادہ را اندر وجودا

گرچہ دار و شیوہ ہاے رنگ رنگ! من بجز عبرت نیگیرم از فرنگ!

اے بہ تقلیدش اسیر آزاد شو
و امن تیراں گنجیر آزاد شو!
۳۔ ارض ملک خداست

سرگذشت آدم اندر شرق و غرب	بہر خاک کے فتنہ ہائے حرب و ضرب
یک عروس و شوہر او ماہمہ	آں فسو نگر بے ہمہ ہم باہمہ
عشوہ ہائے او ہمہ مکرو فن است	نے ازان تو نہ از آن من است!
ورن سازد با تو ایں سنگ و حجر	ایں ز اسبابِ حضر تو در سفر
اختلاطِ خفته و بیدارِ چسیت؟	ثابتے را کار باستیارِ چسیت؟
حق زمین راجز مستاع مانگفت	ایں متاع بے بہا مفت است مفت
دہ خدا یا بانگتہ از من پذیر	رزق و گورازوے بگیر اور امگیر
صحبتش تا کے تو بود و او نبود	تو وجود و او نمود بے وجود
تو عقابنی طائفِ انداک شو	بال و پر بکشا و پاک از خاک شو

باطن الارض لله ظاہر است

ہر کہ این ظاہرہ سببند کافر است

من نگویم در گذر از کاخ و کوے   دولت تست این جهان رنگ و بوے
دانه دانه گوہر از خاکش بگیر   صید چوں شایہ ز افلاکش بگیر
تیشہ خود را بکسارش بزن   نورے از خود گیر و بر تارکش بزن
از طریق آذری بیگانہ باش   بر مراد خود چہسان نو تراش!
دل برنگ و بوے و کاخ و کوہرہ   دل حریم اوست جز با او مدہ!
مردن بے برگ و بے گور و کفن؟   گم شدن در نقسہ و فردند وزن!
ہر کہ حرفے لا الہ از بر کنند   عالمے را گم بخوش اندر کنند

نقر جوع و رقص و عریانی کجاست

نقر سلطانی است بہبانی کجاست

۴- حکمت خیر کثیر است

گفت حکمت را خدا خیر کثیر	هر کجا این خیر را بینی بگیر
علم حرف و صوت را شهپر دهد	پاکی گوهر به نا گوهر دهد
علم را برای جِ افلاک استاره	تا ز چشم مهر بر کند و نگد
نسخه او نسخه تفسیر کل	بسته تدبیر او وقت دیر کل
دشت را گوید حبابه ده دهد	بهر را گوید سراسر ای ده دهد
چشم او بر واردات کائنات	تا به بیند محکمت کائنات
دل اگر بندد به حق پهنمیری است	و در حق بیگانه گردد کافری است
علم را به سوز دل خوانی شر است	لور او تاریکی بحس و بر است
عالی از قانده او کور و کبود	فرو دینش برگ ریز مهت و بود
بهر و دشت و کوهر و بلوغ و مرغ	از بیم طیساره او داغ داغ

سینه از رنگ رانامے ازوست
لذت ششخون و یلغائے ازوست
سیر و اثر و نئے دھدایام را
می برد سرمایہ اقوام را
قوتش ابلیس رایاے شود
تور نار از صحبت نامے شود
کشتن ابلیس کارے مشکل است
ز آنکه او گم اندر اعماق دل است
خوشتر آن باشد سلماشش کنی
از جلال بے جمالے الاماں
کشتہ شمشیر و آتش کنی
از قراق بے وصالے الاماں
علم بے عشق است از طاعوتیاں
علم با عشق است از لاهوتیاں
بے محبت علم و حکمت مرده
عقل تیرے بر بدن ناخورد

کور را ہیستده اند دیدار کن

بولهب را حیدر گزار کن!

زنده رود

محل تشس و انمودی از کتاب
بست آن عالم ہنوز اندر حجاب

پرده را از چهره تکشاید چپرا
 از ضمیمه ما بروں ناید چپرا
 پیش مایک عالم فرسوده است
 ملت اندر خاک او آسوده است
 رفت سوز سینه بناتار و کرد
 یا مسلمان مرو یا ترکان بروا

سعید سلیم پاشا

دین حق از کافری رسوا تر است
 ز آنکه ملامومین کافر است
 شبنم ما در نگاه مایم است
 از نگاه او یچ ما شبنم است
 از شکر فیہاے آل قرآن فروش
 دیدہ ام روح الایں را در فروش
 ز انسوے گردوں دلش بیگانه
 نزد او ام انکتاب افسانه
 بے نصیب از حکمت دین نبی
 آسمانش تیرہ از بے کو کبی
 کم نگاه و کور ذوق و حسره گرد
 ملت از قال و اقوالش فرد فردا
 ککتب و ملا و اسرار کتاب
 کور مادر زاد و نور آفتاب

دینِ کافر منکر و تدبیرِ جہاد
دینِ ملّانی سبیل اللہ فساد!

مردِ حق جانِ جہان چار سو کے
آں تجلوت رفتہ را از من بگوے
لے زانکار تو مومن را حیات
از نفسہائے تو ملت را شہات
حفظِ قرآنِ عظیم آئینِ تست
حرفِ حق را فکاش گفتنِ دینِ تست
تو کھمبی چسند باشی سرنگوں
دمت خویش از آستین آور بروں
سرگذشتِ ملت بیضا گویے
باغزال از وسعتِ صحرای گوے

فطرتِ تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقامِ ما کجاست؟

مردِ حق از کس نیگیر رنگ و بو
مردِ حق از حق پذیرد رنگ و بو
ہر زمان اندرتش جانے دگر
ہر زمان اورا چو حق شانے دگر
رات با مردِ مومن باز گوے
شجہ ربز کئی یوم، باز گوے

کل یوم - تبلیغِ آیہ کل یوم صوفی شان

جز صوم منزل ندارد کاروان غیر حق و رول ندارد کاروان

من نمی گویم که راهش دیگر است

کاروان دیگر نگاهش دیگر است!

افغانی

از حدیث مصطفی واری نصیب؟	دین حق اندر جهان آمد غریب
با تو گویم معنی این حرفت بگرد	غربت دین نیست فقر اهل ذکر
بهر آن مری که صاحب جستجو است	غربت دین ندرت آیات اوست
غربت دین هر زمان نوع دیگر	نکته را در یاب اگر داری نظر
دل بآیات بسبب و دیگر ببند	تا بگیری عصر نور را در گمشدا
کس نمی داند ز اسرار کتاب	شرقیان هم غربیان در پیچ و تاب
روسیان نقش نوی انداختند	آب و نال بردند و دین در باختند

غریب تلخ بحدیث الاسلام جاء غریب الخ

حق برہیں حق گویے وغیر از حق مجھے
یک دعوت از من باں ملت بجھے

پیغامِ افغانی با ملتِ روسیہ

منزل و مقصودِ قرآن دیگر است	رسم و آئینِ مسلماناں دیگر است
در دل او آتشِ سوزندہ نیت	مصلحتی در سینه او زندہ نیت
بندہٴ مومن ز قسراں بر نخورد	در ایامِ او نہ مے دیدم نہ درد
خود تسلیمِ قیصر و کسری اشکت	خود ہر تختِ ملوکیت نشست
تا نہالِ سلطنت قوت گرفت	دینِ او نقشِ از ملوکیت گرفت

از ملوکیت بنگہ گرد دگر

عقل و ہوشِ رسمِ ورہ گرد دگر!

تو کہ طرحِ دیگر سے انداختی   دل زدستور کہن پر داشتی

ہمچو ما اسلامیساں اندر بہاں
تا بہ افروزی چراغے در ضمیر
پائے خود محکم گزار اندر نیرو
فلتے می خواہد این دنیا کے پیر
باز می آئی سُوے اقوام شرق
تو بیجاں انگندہ سوزِ دگر
کہنہ شد افزنگ را آئینِ دین
کردم کارِ خداوندانِ تمام
در گذر از لا اگر جویندہ
تادہ اثبات گیری زندہ

قیصریت را شکستی استخوان
عبرتے از سر گذشت ما بگیر
گرد این لات و ہیل دیگر مگرد
آنکہ باشد ہم بشیر و ہم تذیر
بستہ ایام تو با ایام شرق
در ضمیر تو شب و روزے دگر
سوے آن دیر کہن دیگر بس
بگذر از لا جانبِ الا حرام
تادہ اثبات گیری زندہ

اے کہ می خواہی نظامِ عالی
جستہ اورا اساسِ محکمے؟

داستانِ کہنہ شستی باب باب
فکر را روشن کن از اُمِّ الکلت

باسیہ فاماں ید بیضیا کہ واد؟
مردہ لا قیصر و کسری کہ واد؟
ورگذر از جلوہ ہاے رنگ رنگ
خویش را در یاب از ترک فرنگ!
گر ز کر غریباں باشی خمیر
روہی بگذار و شیریں پیشہ گیر
چیت رو باہی تلاش سازو برگ
شیر مولا جوید آزادی و مرگ،
جز بقراں ضعیفی رو باہی است
فقیر قرآن اصل شاہنشاہی است
فقیر قرآن اختلاط ذکر و فکر
ذکر؟ ذوق و شوق را و ادب
نکر را کامل ندیدم جز بند کر
خیزد از دے شعلہ ہاے سینہ سوز
کار جان است این نہ کار کام و لب
بامزج تو نمی سازد ہنوز

اے شہید شاہد رعناے فکر

با تو گویم از تجلی ہاے فکر

چیت قرآن؟ خواجہ را پیغام برگ
دستگیر بندہ بے ساز و برگ!
یہیج خیر از مردک ز رکش مجو
لَنْ تَسْأَلُوا الْبَرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا

از ربا آخر چه می زاید؟ فتن !
از ربا جاں تیره دل چون خشت و سنگ
رزق خود را از زمین بدون روست
بندۀ مومن این است حق مالک است
رایت حق از طوک آمدنگوں
کس نداند لذتِ تسرعِ حسن !
آدمی در ترمه بے دندان و چنگ !
این متاع بندہ و ملک خداست
غیر حق ہر شے کہ بینی مالک است
قریب ہا از دخلِ شاں خوار و زبوں

آب و تان ماست از یک مائده
دودۀ آدم "کنفس" واحدہ

نقشِ قساں تا درین عالم نشست
فاش گویم آنچه در دل مضمر است
چوں بہاں و ررقت جاں دیگر شود
نقشہاے کاہن و پاپا شکست !
این کتابے نیست چیزے دیگر است !
جاں چو دیگر شد بہاں دیگر شود

ہالک تلمیح بایہ شریفہ کل شئی ہانک الا وجہہ
قریب ہا از دخل الخ تلمیح بایہ شریفہ ان الملوک اذا دخلوا الخ
کنفس واحدہ تلمیح بایہ شریفہ ما خلقکم ولا بحکم الخ

مثل حق پہنان وہم پیدا است این زندہ و پائیدہ و گویا ست این
اندرو تقدیر ہائے شرق و غرب سرعت اندیشہ پیدا کن چو برق
بامسلمان گفت جاں بر کف بنہ ہرچہ از حاجت فزوں داری بدہ
آفریدی شرع و آئینے دگر اندکے بانور قرآنشس منگر

از ہم وزیر حیات آگہ شوی

ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

مغفل مابے مے و بے ساقی است ساز قرآن را نواہا باقی است
زخمہ مابے اثر افتد اگر آسماں دارو ہزاراں زخمہ ور
ذکر حق از امتساں آمد غنی از زمان و از مکان آمد غنی!
ذکر حق از ذکر ہر ذاکر جدا است احتیاج روم و شام اور اکجاست
حق اگر از پیش ما برداروش پیش قومے دیگرے بگذاروش
از مسلمان دیدہ ام تقلید وطن ہر زمان جانم بلرزد در بدن!

ترسم از روزے کہ محروم کنستند
آتش خود پر دل و بگر زند!

پیر رومی بہ زندہ رودنی گوید کہ شعرے پیار

پیر رومی آن سراپا جذب و درد
از دروں آہے جگر دوزے کشید
آنکہ تیرش جز دل مردان نسیفت
دل بنجوں مشل شفق باید زدن
جاں ز امید است چوں حجے رول
باز درین وید و گفت اے زندہ رود
ناقدہ ماخستہ و محل گراں
امتحان پاک مردان از بلاست

این سخن و انعم کہ با جاننش چہ کرد
اشک اور نگیں تر از خون شہید
سوئے افغانی نگاہے کرد و گفت
وست در فقر اکب حق باید زدن
ترک امید است مرگ جاوداں
باد و بیٹے آتش افکن در وجود
تلخ تر باید نواسے سارباں
تشنگاں راتشتہ تر کردن رواست

درگذر مثل کلیم از رود نیل سے آتش گام زن مثل غلیل!

نغمہ مروے کہ دار دل سے دوست

ہٹتے رامی برد تا کوئے دوست!

غزل زندہ رود

ایں گل و لاله تو گوئی کہ مقیم اندہمہ
معنی تازہ کہ جو نیم و نیابیم کجاست
حرفے از خوشن آموز و دران حرف نبو
از صفا کوشی این تکیہ نشیناں کم گوئے
چہ ترہما کہ درون حرفے ساختہ اند
اہل تو حید یک اندیش و دو نیم اندہمہ

مشکل این نیست کہ بزم از سر بنگارہ گذشت

مشکل این است کہ بے نقل و ندیم اندہمہ